

VERONIKA BEZDĚKOVÁ

CHLUMČANŠTÍ Z PŘESTAVLK DO POČÁTKU 18. STOLETÍ

(MIKROSONDA DO DĚJIN JEDNOHO RYTÍŘSKÉHO RODU)

Rigorózní práce, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, Praha 2006, 2 sv., celkem 556 stran (včetně 21 stran příloh)

posudek oponenta

Posuzovaná rigorózní práce je rozšířenou verzí autorčiny diplomové práce z roku 2001 – původní časový záběr prodlužuje o necelé jedno století, rozsah textu však vzrostl téměř na dvojnásobek. Více než pětisetstránkové dílo adjustované ve dvou svazcích představuje nyní pozoruhodný pokus o maximálně zevrubný a co možná ucelený pohled na rodovou historii Chlumčanských z Přestavlk, jednoho z typických rozrodů české drobné šlechty, jak se vyvíjela ve středoevropských podmínkách v průběhu vrcholného středověku a prvních století raného novověku. Východiskem autorčiny mikrosondy do dějin náhodně zvoleného západočeského rytířského rodu jsou poznatky novější české „nobilologické“ literatury, na prvním místě koncepční vývody V. Bůžka o sociální, ekonomické a kulturní roli nižší šlechty v raném novověku. Autorka cituje úctyhodné množství titulů domácí odborné literatury, zcela nevyužitou naopak ponechala možnost získat adekvátní informace také z některých prací německých, rakouských či jiných zahraničních historiků (s výjimkou rodové genealogie Chlumčanských od F. J. Bretfelda z roku 1811, svazku Meravigliova Siebmachers grosses und allgemeines Wappenbuch o české šlechtě a Sommerova popisu Čech není v seznamu použité literatury uveden žádný cizojazyčný titul!). Na základě tištěných pramenných edic a především na základě prostudování velkých komplexů nevydaných archivních pramenů z fondů a sbírek NA Praha, SOA Praha, SOA Plzeň a SOA Třeboň, z Archivu Národního muzea a také z fondů středočeských a západočeských okresních archivů V. Bezděková shromáždila nejpodrobnější informace o takřka všech známých představitelích rodového svazku šlechticů z Přestavlk. Formou zevrubných analytických přehledů objasňuje jejich genealogické vztahy, vysvětluje a odstraňuje rozpory a omyly dosavadní literatury, třídí fakta a podává nový pohled na dějiny tohoto rozrodu. Práce má povýtce faktografický, popisný až encyklopedický charakter, uvádí množství detailů a jednotlivostí, je velmi členitá a náročná na sledování výkladu. Autorka však nikde neztrácí vládu nad látkou a v konečné podobě dokázala celému obsahově i časově rozsáhlému a vnitřně různorodému pojednání vtisknout v podstatě ucelenou a logickou koncepci.

Těžiště a hlavní přínos díla spočívá právě v obdivuhodně důsledném vyhledání všech zjistitelných údajů o všech nositelích daného jména a predikátu, ve verifikaci těchto údajů a v pokusu o objasnění složitých genealogických vztahů nejen vladyků, panošů a rytířů z Přestavlk u Přeštic, ale také dalších vladyckých rodů stejného přídomku nebo příjmení, kteří k rozrodu nepatřili, bývají s ním však v dosavadní literatuře spojováni či kontaminováni. Jsou shromážděny rovněž prakticky všechny dostupné údaje o vývoji majetkové držby, o společenském postavení, životním stylu, vzdělanosti a mentalitě nositelů daného jména a erbu, a to v dlouhém časovém období od 13. století do 1. poloviny 18. století. Čtenáři při studiu díla napomáhají připojené přílohy, zejména autorkou nově sestavené rodopisné tabulky. Mapové přílohy zachycující územní rozložení majetkové držby však bohužel, na rozdíl od předchozí diplomové verze práce, tentokrát chybějí.

Po obecném úvodu a jen velmi stručné charakteristice použité literatury a pramenů (s. 6-11) je práce rozčleněna do čtyř rozsahem značně rozdílných kapitol, které jsou dále vnitřně členěny na podkapitoly a dílčí oddíly. Zatímco utřídění poznatků o vladyckých rodech užívajících predikát z Chlumčan či z Přestavlk nebo příjmi Chlumčanský, zařazené jako kapitola I, zabírá pouhých 22 stran (4,44 % celkového rozsahu práce) a pojednání o dějinách rodu vladyků z Přestavlk u Přeštic ve středověku (v kapitole II) má 73 stran (14,75 % textu), historii Chlumčanských z Přestavlk v předbělohorském období (kapitola III) je věnováno plných 312 stran (63 % textu) a jejich osudům po stavovském povstání za

třicetileté války a po ní (v kapitole IV) opět již jen 67 stran (13,53 % celkového rozsahu). Většinu textu tvoří rekonstrukce genealogických vazeb a proměn majetkové držby jednotlivých linií, větví a rodin rozrodu Chlumčanských z Přestavlk. Tato rekonstrukce je výjimečná jednak autorčinou snahou o vyčerpávající úplnost jdoucí až na hranici toho, co dovolují dochované prameny, jednak již zmíněným enormním množstvím faktografických detailů a velmi různorodých historických či kulturněhistorických informací, které se přímo i jen nepřímo váží k jednotlivým představitelům rodu. V. Bezděková se při podrobné rekonstrukci nespokojuje s pouhým hromaděním údajů; svá zjištění komentuje a dokládá je obšírnými faktografickými výčty v poznámkách pod čarou i odvoláními na analogie známé z odborné literatury. Často se přitom pohybuje na poli vlastních hypotéz, jimiž se snaží dovést ke konkrétním závěrům pouhé náznaky a nápovědi pramenů. Nutno však říci, že její vědecké domněnky jsou vesměs fundované a akceptovatelné, neboť vycházejí z bezpečné znalosti pramenů i dobové situace a historických souvislostí.

V podkapitole o majetku a hospodářství Chlumčanských z Přestavlk v předbělohorské době (III.2., s. 131-332) se autorčin komentovaný encyklopedický popis, použitý v předchozím textu, od s. 192 mění v soustavný historiografický výklad, zasazený do širších souvislostí obecného ekonomického vývoje. Opírá se o znalost výsledků a poznatků, kterých na poli výzkumu ekonomiky šlechtického velkostatku dosáhla v posledních desetiletích česká historiografie, a je založen na náročném vlastním pramenném výzkumu. Tvoří uvnitř monografie takřka autonomní celek a představuje osobitý konkrétní přínos i nezanedbatelné obohacení dosavadní škály vědomostí o majetkové situaci, o systému hospodaření a o ekonomickém významu nižší šlechty v období raného novověku.

Vedle základního genealogicko majetkoprávního obsahu zasluhují v posuzované práci zvláštní pozornost zejména autorčina zjištění o mentalitě, zvyklostech, vystupování a konání představitelů rodu Chlumčanských ve vrcholně a pozdně středověké etapě rodového vývoje a především v kap. III.3. (s. 333-421) podaný soustavnější výklad společenských styků a „životní kultury“ příslušníků studovaného rytířského rodu. Jsou v něm postupně probrány všechny oblasti každodenního života i společenského a veřejného působení počínaje rodinou, příbuzenskými svazky a sňatkovou praxí, vybavením domácností a vztahem k poddaným, přes přátelské a klientské svazky, zastávání úřadů, právní vztahy a delikty, až po výchovu, vzdělání, kulturní aktivity a kavalírské cesty. Je shromážděna až přemíra detailních údajů, místy i takových, které se studovanou problematikou souvisejí jen volně (viz např. vyličení životních osudů, přepadení a smrti Davida Boreně ze Lhoty na Míkovcích i osudů lapků, kteří ho přepadli, s. 335-336). Většina podávaných informací je však zajímavá a plně relevantní.

Obdobné konstatování platí rovněž o převážné části obsahu kapitoly pojednávající o Chlumčanských z Přestavlk za třicetileté války a po ní (s. 422-489). Z ní vedle „standardních“ údajů o genealogickém a majetkovém vývoji upoutá především autorčina mikrosonda o účasti sedmi žijících rodin Chlumčanských a jejich deseti dospělých mužských příslušníků ve stavovském povstání a o důsledcích této účasti pro celý rod. Je zde doložena účast pěti katolických členů rodu v odboji a tím nepřímo i jeho především politický, nikoli náboženský charakter. Závěry, které V. Bezděková vyvozuje z provedených majetkových srovnání, z rozboru konfiskačních protokolů a dalších pramenů až po berní rulu, jsou přesvědčivé. Zcela to však již neplatí o následujících pasážích textu, vztahujících se k období po třicetileté válce. Zde se autorčin výklad rozdrobuje, zůstávají bílá místa, zřetelnost rodopisných linií i jejich chronologie se v důsledku toho rozplývá a konce rodu (vymření, vyhasnutí ?) zůstávají čtenáři poněkud nejasné.

Vzhledem k množství podávaných informací nemá smysl vést na tomto místě diskusi či polemiku o některých nejednoznačných nebo i sporných tvrzeních a závěrech, k nimž V. Bezděková v práci dospívá. Jako jedinou ukázkou lze uvést, že určité pochybnosti vzbuzuje mimo jiné např. její úvaha o počtu příznávaných komínů jako dokladu výstavnosti či komfortnosti šlechtických sídel (s. 391-393); bez dalšího podrobného studia problému se nezdá toto kritérium zcela průkazné. Autorka je si ostatně plně vědoma neuzavřenosti a obtížné řešitelnosti řady problémů a sama na to na mnoha místech upozorňuje. Spolu

s celkovou důkladností práce to svědčí o téměř suverénním přehledu a také o nadhledu, jenž nad svou látkou získala. Pokud při formulaci poznatků čtenáři přece jen místy chybí soustavnější srovnání s obdobnými rodovými historiemi nižší šlechty té doby, je nutno připustit, že je to především důsledek dosavadní minimální probádanosti tématu, která činí jakoukoli komparaci krajně obtížnou. Jen pro úplnost je nicméně namístě upozornit také na to, že práce přece jenom obsahuje některá nedopatření a formální chyby. Namátkou uvádím např. že autorka uvádí (na s. 254) jako „zajímavé“, že „všechny platy byly odváděny v míšenských groších, nedošlo tedy k jejich převedení na groše české“. Vzhledem k tomu, že se jedná o rok 1588, jde tu o zjevné přehlédnutí existujícího rozdílu mezi užívanými účetními peněžními jednotkami a skutečně obíhající mincí. Dalším, tentokrát ryze formálním nedostatkem je např. to, že v poznámkovém aparátu i v Soupisu použitých pramenů je stále uváděn Státní ústřední archiv (a zkratka SÚA), přestože tato významná instituce se již od 1. ledna 2005 nazývá Národní archiv (NA). A do třetice: Odhlédneme-li od již zmíněné úplné absence cizí odborné literatury, v práci datované a odevzdané v květnu 2006 chybí také odkazy na některé nejnovější tituly odborné literatury domácí, vztahující se k tématu (P. Marek, J. Mikulec, R. Šimůnek, Z. Vybíral), atd.

Závěrem lze konstatovat, že předložená práce, přes určitou nevyrovnanost jednotlivých částí a místy poněkud spleťtý styl výkladu, daný ovšem mimořádnou obtížností úkolu přehledně a srozumitelně podat množství různorodé detailní faktografie, a také přes některé naznačené věcné i formální nedostatky, je především výstižným, vzhledem k pramenným možnostem maximálně podrobným, plně zasvěceným a relativně vyváženým portrétem jednoho z „řadových“ rodů české středověké a raně novověké nižší šlechty. Na rigorózní práci mimořádně velký rozsah pojednání je dán tím, že je doslova nabitá množstvím faktografických informací, včetně mnoha původních, dosud neznámých údajů. V tom spočívá jeho cena a nesporný přínos pro poznání dané historiografické problematiky. Podtitul „mikrosonda do dějin jednoho rytířského rodu“ se za těchto okolností jeví jako osobitý eufemismus, nebo výraz přílišné badatelské skromnosti. Tím spíše, že způsob podání látky i závěrečné zobecnění přesvědčují o autorčině schopnosti vidět předmět svého zkoumání komplexně v celém časovém rozsahu, obsahové šíři i v obecnějších historiografických souvislostech

Veronika Bezděková předloženou monografií plně prokázala způsobilost k samostatné badatelské práci. Především díky důsledné heuristice a analýze pronikla hluboko do studované historické reality a dokázala vytěžit popřípadě verifikovat maximum relevantních faktografických údajů o ní. Prokázala též dobré předpoklady k adekvátnímu odborně literárnímu zpřístupnění výsledků samostatného vědeckého výzkumu. Proto doporučuji, aby její pojednání bylo přijato jako rigorózní práce a připuštěno k obhajobě, o níž nepochybuji, že bude úspěšná.

V Praze dne 20. června 2006



Doc. PhDr. Václav Ledvinka, CSc.